

บทบรรณาธิการณ์

Book Review

คณะราษฎรฉลองรัฐธรรมนูญ : ประวัติศาสตร์การเมืองหลัง 2475 ผ่านสถาปัตยกรรม “อำนาจ”

The People’s Party Celebrates the Constitution: Political History after 1932 through the Architecture of “Power”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Sunon Palakavong Na Ayudhya

Assistant Professor, Faculty of Architecture, Silpakorn University

ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คณะบุคคลกลุ่มหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยข้าราชการทหาร และข้าราชการพลเรือนได้ก่อการปฏิวัติและยึดอำนาจการปกครอง โดยมีจุดประสงค์ที่จะสร้างรัฐสยามที่มีความทันสมัยและปกครองภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งถือว่าอำนาจสูงสุดเป็นของราษฎร

การปฏิวัติ หรือต่อมามีการเรียกกันอย่างนุ่มนวลว่า “การเปลี่ยนแปลงการปกครอง” ในวันดังกล่าวนับว่าเป็นการเปิดฉากช่วงเวลาของการก้าวขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของ “คณะราษฎร” ซึ่งมีกลุ่มแกนนำดั้งเดิมเป็นคนหนุ่มผู้มีความเฉลียวฉลาดและมีความคิดก้าวหน้าหลายท่าน เช่น หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) นายพันตรีหลวงพิบูลสงคราม (แปลก ชีตะสังคะ) ๑ และประวัติศาสตร์ของการเมืองไทยในช่วงเวลาดังกล่าว (พ.ศ. 2475 - พ.ศ. 2500) นับว่าเป็นเวลาที่มีเรื่องราวทางการเมืองที่มีสีสันอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในช่วงเวลาของการเถลิงอำนาจของจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487 และ พ.ศ. 2491-2500) ซึ่งมีนโยบายสำคัญคือการสร้างรัฐไทยสมัยใหม่ที่มีความทันสมัยและเป็นสากล ตลอดจนมีการสร้างงานสถาปัตยกรรมขึ้นเป็นจำนวนมากทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการทหารที่สำคัญแม้กระทั่งสมัยปัจจุบัน

- 1 หนังสือเล่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิทยานิพนธ์ ปริญญาโท ภาควิชาศิลปกรรมศาสตร์ เรื่อง “จากสยามเก่าสู่ไทยใหม่ : ความหมายทางสังคมและการเมืองในงานสถาปัตยกรรม พ.ศ. 2394-2500” ซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2546.

งานสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้การนำของคณะราษฎรนั้น ในปัจจุบันยังต้องถือว่าเป็นงานที่ยังถูกละเลยจากแวดวงวิชาการทางด้านสถาปัตยกรรม และถึงแม้ว่าจะมีการศึกษาวิจัยอยู่บ้างก็ยังไม่อาจถือได้ว่าเป็นข้อมูลที่สมบูรณ์ดีนัก

หนังสือเรื่อง **คณะราษฎรฉลองรัฐธรรมนูญ : ประวัติศาสตร์การเมืองหลัง 2475 ผ่านสถาปัตยกรรม “อำนาจ”**¹ โดย ชาตรี ประภิตนทการ อาจารย์ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นหนังสือที่เสนอเรื่องราวของงานสถาปัตยกรรมซึ่ง

ผู้เขียนเรียกว่า “สถาปัตยกรรมคณะราษฎร” ในช่วงเวลา 15 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2475 - พ.ศ. 2490 โดยการนำเสนอข้อมูลผ่านทางภาพถ่ายงานสถาปัตยกรรม และมีจุดมุ่งหมายคือ “การบันทึกและเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนความหมายทางการเมืองและภาพสะท้อนในเชิงอำนาจของคณะราษฎรที่ซ่อนแฝงอยู่เบื้องหลังภาพถ่ายทางสถาปัตยกรรมเหล่านั้น”

หนังสือแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรก เรื่องสถาปัตยกรรมคณะราษฎร : ประวัติศาสตร์ที่ถูก (ทำให้) ลืม เป็นการเสนอสมมติฐานและการรวบรวมข้อมูลด้านสถาปัตยกรรม ส่วนที่สอง เป็นเรื่อง ลพบุรี : เมืองทหารทันสมัยของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ส่วนที่สาม เป็นเรื่องงานฉลองรัฐธรรมนูญ : รัฐพิธีสำคัญของชาติในยุคคณะราษฎร

ในส่วนแรก ผู้เขียนเริ่มจากการตั้งข้อสังเกตว่าการประเมินคุณค่าของงานสถาปัตยกรรมคณะราษฎรในช่วงเวลาราวปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมานั้น ถูกครอบงำโดยอคติทางการเมืองจากกลุ่มปัญญาชนฝ่ายอนุรักษ์นิยมที่มีความคิดต่อต้านคณะราษฎร และมีความพยายามที่จะทำให้สังคมไทยมีทัศนคติเชิงลบต่องานสถาปัตยกรรมคณะราษฎร ผู้เขียนยังมีความเห็นว่าการศึกษาที่เคยมีมาก่อนหน้านั้น² เป็นการอธิบายประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของ “งานสถาปัตยกรรมคณะราษฎร” โดยใช้การจัดแบ่งหมวดหมู่ให้เป็นไปตามหลักวิชาการจัดหมวดหมู่รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก วิธีการศึกษาในกรอบความคิดดังกล่าวไม่สามารถที่จะทำให้เกิดความเข้าใจถึงความลึกซึ้งของความคิดที่อยู่เบื้องหลังงานสถาปัตยกรรมได้จริง ทั้งยังเป็นการลดคุณค่าของงานสถาปัตยกรรมดังกล่าวไปด้วย เพราะเท่ากับอธิบายว่าเป็นงานลอกเลียนแบบเท่านั้น

ผู้เขียนยังได้อ้างถึงอคติทางการเมืองที่พยายามสร้างภาพให้งานสถาปัตยกรรมสมัยคณะราษฎรเป็นงานเสื่อมทรามไร้คุณค่า โดยได้ยกตัวอย่างแนวคิดของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้ประกาศตนเป็นศัตรูของคณะราษฎร ซึ่งได้กล่าวว่า

“...ที่นี้สำหรับศิลปกรรมของไทยหลัง 2475 นั้น ถ้าจะพูดกันตามตรง พูดกันด้วยความรักชาติตามสมควร ก็จะต้องบอกว่าเป็นยุคของศิลปกรรมที่เสื่อมโทรมที่สุด คือไม่มีศิลปกรรมไทยเกิดขึ้นในยุคนี้ ผู้นำปฏิวัติก็เท่ากับเป็นนักเรียนนอก...” และ “...แต่เมื่อปฏิวัติ 2475 ขึ้นมาแล้วเมื่อเราปฏิวัติแล้วก็ต้องเปลี่ยน การจะเปลี่ยนสังคมไทยนั้นก็ต้องเปลี่ยนทุกทาง ศิลปะประเพณีเก่าๆ นั้นเป็นเรื่องของสมบูรณ์ญาณสิทธิราชย์ ท่านเข้าใจว่าเป็นอย่างนั้น ท่านพยายามเลิกให้สิ้น.... เอาศิลปะหรือขนบธรรมเนียมประเพณีใหม่ ๆ เข้ามาแทน แล้วจะหาที่ไหนมาแทนนอกจากของฝรั่ง...”³

จากความคิดเห็นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ดังกล่าว อาจารย์ชาติรี โต้แย้งว่า อันที่จริงแล้วงาน “สถาปัตยกรรมคณะราษฎร” หาได้เป็นงานที่ลอกเลียนและไร้คุณค่าอย่างที่ฝ่ายต่อต้านคณะราษฎรได้แสดงความเห็นออกมา จากนั้นผู้เขียนได้เสนอสมมติฐานว่า งานสถาปัตยกรรม

2 โปรตดู วิลลิสท์ ทรายงูร และคณะ, พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม : อดีตปัจจุบัน และอนาคต, (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2536), 39-95.

3 ที่จริงแล้วความเห็นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นั้นแสดงว่าท่านรู้เท่าทันความคิดของจอมพล ป. และโจมตีได้ตรงเป้าหมาย - สุนนท์

คณะราษฎรเป็นงานที่มีคุณค่าที่สะท้อนอุดมการณ์ทางการเมืองของคณะราษฎร เช่นเรื่อง “ความเสมอภาค” และสะท้อนระบบสัญลักษณ์บางประการที่มีความเกี่ยวข้องกับ “คณะราษฎร” ที่สำคัญคือระบบสัญลักษณ์ที่ใช้ในงานออกแบบสถาปัตยกรรมดังกล่าวเกิดขึ้นเพียง 15 ปี ในช่วงเวลาของการเถลิงอำนาจของคณะราษฎรระหว่างปี พ.ศ. 2475-2490 เท่านั้น

ในภาพรวมของ “งานสถาปัตยกรรมคณะราษฎร” นั้น ผู้เขียนได้จัดแบ่งกลุ่มออกเป็น 2 ประเภท คือ “รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบทันสมัย” และ “รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยเครื่องคอนกรีต”

“รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบทันสมัย” จะมีลักษณะที่เรียบง่าย รูปทรงพื้นฐานเรขาคณิต เช่น รูปทรงแบบกล่องสี่เหลี่ยม ไม่นิยมการตกแต่งอาคารด้วยลวดลายใด ๆ นิยมหลังคาทรงตัดหรือหลังคาแบน ซึ่งเป็นอิทธิพลของงานสถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่ที่แพร่หลายในยุโรปในช่วงเวลาเดียวกัน ตัวอย่างอาคารเช่น ตึกแถวริมถนนราชดำเนินกลาง เป็นต้น

ส่วน “รูปแบบงานสถาปัตยกรรมไทยเครื่องคอนกรีต” นั้น หมายถึงงานสถาปัตยกรรมที่สืบทอดระเบียบวิธีในการออกแบบจากสถาปัตยกรรมไทยแบบจารีต แต่มีความแตกต่างที่นิยมตัดทอนรายละเอียดลวดลายทางสถาปัตยกรรมแบบจารีตลงเหลือเพียงเค้าโครงของเส้นกรอบนอกเท่านั้น เช่น เจดีย์วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่า “งานสถาปัตยกรรมไทยแบบเครื่องคอนกรีต” กับ “งานสถาปัตยกรรมแบบทันสมัย” จะมีลักษณะร่วมที่สำคัญคือมีความเรียบง่าย และตัดทอนรายละเอียดต่าง ๆ ออกไป นอกจากนี้แล้วก็ยังใช้วัสดุก่อสร้างแบบเดียวกันคือ คอนกรีตเสริมเหล็ก ซึ่งเป็นวัสดุก่อสร้างที่มีความทันสมัยในยุคนั้น

“ลักษณะร่วม” ทางสถาปัตยกรรมซึ่งแสดงออกถึงความเรียบง่าย และการตัดทอนรายละเอียดต่าง ๆ ออกไปนี้เอง ผู้เขียนได้ตีความว่าหมายถึงลักษณะสำคัญของงานสถาปัตยกรรมคณะราษฎรที่เป็นการสะท้อนอุดมคติเรื่อง “ความเสมอภาค” ซึ่งเป็นหลักสำคัญ 1 ใน 6 ประการของ “คณะราษฎร”⁴ นอกจากนี้แล้ว “งานสถาปัตยกรรมคณะราษฎร” ยังได้สร้างระบบสัญลักษณ์ใหม่ซึ่งมีความแตกต่างและตัดขาดจากระบบสัญลักษณ์แบบจารีตดั้งเดิมทั้งหมด ทั้งนี้โดยการผูกโยงสัญลักษณ์บางอย่างและตัวเลขบางชุดที่เกี่ยวข้องกับประวัติของ “คณะราษฎร” และเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 มาเป็นเงื่อนไขในการออกแบบสถาปัตยกรรม เช่น สัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญ และตัวเลขที่เกี่ยวข้องกับวันเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เป็นต้น

“งานสถาปัตยกรรมคณะราษฎร” ซึ่งผู้เขียนได้รวบรวมมาในหนังสือส่วนแรกนั้นมีจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 30 รายการ ส่วนใหญ่เป็นอาคารและอนุสรณ์สถานที่สร้างขึ้นในกรุงเทพฯ นอกจากนี้

4 หลัก 6 ประการของคณะราษฎร ได้แก่ หลักเอกราช หลักความปลอดภัย หลักเศรษฐกิจ หลักสิทธิเสมอภาค หลักเสรีภาพและอิสรภาพ และ หลักการศึกษา อ้างจาก ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอัครังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, ปฏิวัติ 2475, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547), 121.

นี้แล้วยังมีหมุดที่ระลึกการปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475 อีก 1 รายการ ผู้เขียนให้ข้อมูลรายละเอียดซึ่งประกอบด้วยรูปภาพและคำอธิบายประกอบเกี่ยวกับประวัติของการก่อสร้าง สถาปนิกและลักษณะทางสถาปัตยกรรมโดยสังเขป ที่สำคัญคือการใช้เขียนได้อธิบายถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรม (หรืออนุสรณ์สถาน) ที่สื่อหรือมีนัยที่สะท้อนให้เห็นถึงบริบททางสังคมและการเมืองอย่างชัดเจน เช่น การสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีซึ่งสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2476 หรือหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเพียง 1 ปี เป็นการสร้างอนุสาวรีย์เพื่อให้ความสำคัญกับการยกย่องวีรกรรมของสามัญชนเป็นครั้งแรกในสังคมไทย ส่วนการสร้างอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิในปี พ.ศ. 2485 หลังจากสงครามอินโดจีนในปี พ.ศ. 2483 - พ.ศ. 2484 นั้น สะท้อนให้เห็นถึงลัทธิทหารนิยม และลัทธิชาตินิยมภายใต้การนำของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความชอบธรรมของอำนาจในการนำของรัฐบาลประชาธิปไตย ซึ่งสามารถกอบกู้ศักดิ์ศรีของประเทศโดยการทำสงครามอินโดจีนและได้รับดินแดน (ซึ่งเสียไปในสมัยรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์) กลับคืนมา ทั้งยังเป็นชัยชนะเพียงครั้งเดียวในสงครามสมัยใหม่ที่กองทัพไทยมีต่อกองทัพฝรั่งเศสอีกด้วย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองสถาปนาขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2477 ตามหลักการของคณะราษฎรข้อที่ 6 เรื่องการให้การศึกษาแก่ราษฎรทั่วไป เนื่องจากคณะราษฎรมีความเชื่อว่าฝ่ายเจ้าปดถักนั้นไม่ให้ราษฎรได้รับการศึกษาอย่างพอเพียง

อาคารหลักของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า “ตึกโดม” นั้นเป็นการออกแบบโดยนายหมีว อภัยวงศ์ ตามแนวทางของผู้ประศาสน์การ ปรีดี พนมยงค์ ที่ให้ไว้ว่า “ประหยัด สวยงาม ทันสมัย”

“ตึกโดม” เป็นงานออกแบบซึ่งแสดงถึงความเรียบง่ายและทักตะในการตอบโจทย์ทางสถาปัตยกรรมของสถาปนิก ซึ่งปรับปรุงอาคารโรงทหารที่มีอยู่เดิมจำนวน 4 หลังเชื่อมต่อเข้าด้วยกัน มีลักษณะเรียบง่ายแต่มีระเบียบ แล้วสร้างสัญลักษณ์เป็นรูปหลังคาแปดเหลี่ยมทรงสูงสองชั้นซ้อนกันตรงบริเวณอาคารหลักส่วนกลาง หลังคาส่วนบนมีลักษณะเป็นทรงกรวยแหลมรูปร่างคล้ายปลายแท่งดินสอ ซึ่งหมายถึงความเรียบง่ายของสติปัญญา (เรียกกันว่าหลังคา “โดม” แต่ไม่ใช่โครงสร้างโดม)

อาคารคุณภาพฝีมือนายหมีว อภัยวงศ์ อีกอาคารหนึ่งได้แก่การออกแบบ “กรีฑาสถานแห่งชาติ”⁵ (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “สนามศุภชลาศัย” ในปี พ.ศ. 2485) ซึ่งสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2481 และเป็นงานสถาปัตยกรรมแบบ Art Deco สนามกีฬาแห่งนี้แสดงเจตจำนงค์ของ “คณะราษฎร” ที่ต้องการให้ประชาชนไทยมีพลาณามัยที่แข็งแรง เป็นการให้ความสำคัญกับพลศึกษา นอกเหนือจากจริยศึกษา และพุทธิศึกษา

5 อัฒจันทร์หลักประกอบด้วยที่นั่งคนดูและโครงสร้างหลังคาคอนกรีตเสริมเหล็กที่ยื่นคานโครงสร้างหลังคาออกมาคลุมที่นั่ง นับเป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กที่ก้าวหน้ามากในยุคนั้น - สุนนท์

โครงการด้านสถาปัตยกรรมของคณะราษฎรที่มีความสำคัญที่สุดในกรุงเทพฯ คือโครงการปรับปรุงถนนราชดำเนินกลาง ซึ่งเริ่มดำเนินการโดยรัฐบาลคณะราษฎรมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2480 แต่มีการปรับปรุงครั้งใหญ่ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ผู้ซึ่งมีความต้องการให้ถนนราชดำเนินกลางเป็นศูนย์กลางทางการพาณิชย์ของกรุงเทพฯ ที่มีความเจริญและทันสมัยแบบตะวันตก องค์ประกอบหลักได้แก่ ถนนขนาดกว้างใหญ่ มีศูนย์กลางการค้า โรงแรม โรงภาพยนตร์ ตลอดจนมีอาคารพาณิชย์เรียงรายอยู่สองข้างถนน โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ซึ่งสร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2482-2483 ในแบบ Art Deco โดยใช้สัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับคณะราษฎรและวันปฏิวัติมาเป็นเงื่อนไขในการออกแบบ เช่น เลข 6 ของหลัก 6 ประการ และเลข 24 มิถุนายน 2475 ตลอดจนการจัดวางพานรัฐธรรมนูญเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของอนุสาวรีย์ นอกจากนี้แล้วจอมพล ป. ยังได้กำหนดให้ถนนสายต่าง ๆ ซึ่งเป็นเส้นทางการคมนาคมจากกรุงเทพฯ ไปยังต่างจังหวัดเริ่มต้นระยะทางโดยใช้อุสาวรีย์ประชาธิปไตยเป็นต้นทาง (กิโลเมตรที่ศูนย์) อีกด้วย

การปรับปรุงถนนราชดำเนินกลางเป็นการนำพื้นที่ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เป็นพื้นที่ซึ่งแสดงสัญลักษณ์ของรัฐไทยใหม่ซึ่งมีความเจริญก้าวหน้า ทันสมัย และมีความเป็นสากล โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ “อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย” ซึ่งหมายถึงการปกครองในระบบประชาธิปไตยภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ และอำนาจการนำของคณะราษฎร ทั้งนี้โดยการใช้งานสถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรมเป็นเครื่องมือในการสื่อสารความหมาย

ส่วนที่สองเป็นเรื่อง “ลพบุรี : เมืองทหารทันสมัยของจอมพล ป.พิบูลสงคราม” ข้อมูลในส่วนนี้ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า จอมพล ป.พิบูลสงครามให้ความสนใจเมืองลพบุรีเป็นพิเศษ ความเจริญรุดหน้าสู่ความทันสมัยของเมืองลพบุรี ซึ่งเป็นเมืองชนบทที่อยู่ห่างไกลจากเมืองหลวงนั้นเกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจและความมุ่งมั่นของจอมพล ป.พิบูลสงคราม โดยตรง

ทำไมจึงเป็นเมืองลพบุรี?

จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายทหารอาชีพ เมื่อเป็นนักเรียนทำการนายร้อย ได้เคยเดินทางมาฝึกยิงปืนใหญ่ที่โรงเรียนทหารปืนใหญ่ที่โคกกระเทียม เป็นเวลา 4 เดือน จึงทราบดีถึงความขัดสนของชีวิตทหารชั้นผู้น้อย และต่อมาเมื่อมียศร้อยโทได้เดินทางไปศึกษาวิชาทหารปืนใหญ่ ณ ประเทศฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2467 และได้ศึกษาในประเทศฝรั่งเศสอยู่เป็นเวลา 3 ปี จึงเดินทางกลับประเทศไทย ดังนั้นจอมพล ป. จึงมีประสบการณ์และทราบดีถึงความล้าหลังของยุทธโปกรณ์ของกองทัพไทย ในทางตรงกันข้ามการที่ได้ไปศึกษาวิชาการทหารที่ประเทศฝรั่งเศสทำให้ได้ทราบถึงความก้าวหน้าของยุทธโปกรณ์และความก้าวหน้าด้านวิชาการทหารของ

ประเทศมหาอำนาจเช่นประเทศฝรั่งเศสได้เป็นอย่างดี ดังนั้นเมื่อมีโอกาสในฐานะนายกรัฐมนตรีจึงได้เข้ามาปรับปรุงเมืองลพบุรีทั้งในการพัฒนาด้านการทหารและการพัฒนาด้านกายภาพของเมือง

ในด้านการทหารนั้น เมืองลพบุรีได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์ส่งกำลังทหารเพื่อสนับสนุนกรุงเทพฯ มีการพัฒนาศูนย์การทหารปืนใหญ่ที่โคกกระเทียมให้มีความทันสมัย มีการจัดสรรงบประมาณด้านการทหารเป็นจำนวนมากเข้ามาสู่จังหวัดลพบุรี ดังนั้นลพบุรีจึงกลายเป็นเมืองทหารที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทยจนกระทั่งสมัยปัจจุบัน

ในด้านกายภาพของเมืองนั้น ลพบุรีได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481 และในกรณีนี้จะเห็นได้ว่าจอมพล ป. มีความประสงค์ที่จะสร้างเมืองในอุดมคติที่มีความทันสมัยทั้งในด้านการวางผังเมือง การสร้างงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ให้มีอาคารประเภทต่าง ๆ ที่เหมาะสมสำหรับการเป็นเมืองที่ทันสมัย ตลอดจนการประดับประดาตัวเมืองด้วยงานศิลปกรรมที่มีความทันสมัยอีกด้วย

เมืองใหม่ลพบุรีเป็นเมืองแรกและเมืองเดียวที่ท่านจอมพล ป. ได้จัดให้มีการวางผังเมืองใหม่ตามหลักวิชาการที่ทันสมัยแบบตะวันตก ตัวเมืองใหม่ได้ถูกกำหนดให้มีการขยายตัวออกไปทางด้านทิศตะวันออกของเมืองเก่า มีการตัดถนนสายใหญ่ซึ่งตั้งชื่อว่า “ถนนประชาธิปไตย” ต่อมาถนนสายนี้กลายเป็นถนนสายหลักของเมืองและเรียกกันว่า ถนนนารายณ์มหาราช มีการสร้างวงเวียนขนาดใหญ่ขึ้นในแต่ละช่วงของถนนถึง 2 วงเวียนคือ “วงเวียนศรีสุริโยทัย” และ “วงเวียนเทพสตรี” เพื่อใช้เป็นจุดหมายจากที่สำคัญของเมือง ตลอดจนมีการจัดวางระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ก็ยังมี การตัดถนนสายย่อยขึ้นมาเพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายการคมนาคมอีกด้วย

ในส่วนของงานสถาปัตยกรรมนั้น ท่านจอมพล ป. ได้จัดให้มีการสร้างอาคารประเภทต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตประจำวันกระจายไปในพื้นที่ต่าง ๆ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล โรงภาพยนตร์ โรงแรม อาคารพาณิชย์ อนุสาวรีย์ เป็นต้น อาคารเหล่านี้ต่างก็มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่มีความทันสมัยและมีลักษณะเป็นสากล เช่นเดียวกับอาคารที่ได้มีการก่อสร้างขึ้นในกรุงเทพฯ

นอกจากการก่อสร้างงานสถาปัตยกรรมที่มีความทันสมัยแล้ว เมืองลพบุรียังมีการประดับประดาด้วยงานประติมากรรมที่มีลักษณะทันสมัยมีความแปลกตาเรียงรายไปตามถนนที่สร้างขึ้นใหม่ ๆ เป็นระยะ ๆ ผลงานศิลปกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นงานศิลปะที่ได้รับอิทธิพลทางรูปแบบและแนวคิดมาจากงานศิลปกรรมที่ได้รับรางวัลจากการประกวดประณีตศิลปกรรมในงานฉลองรัฐธรรมนูญเป็นส่วนใหญ่

ส่วนที่สามซึ่งเป็นส่วนสุดท้ายของหนังสือเป็นเรื่อง “งานฉลองรัฐธรรมนูญ : รัฐพิธีสำคัญของชาติในยุคคณะราษฎร” ข้อมูลในส่วนนี้เป็นการเปิดประเด็นใหม่ของผู้เขียนในการศึกษาเรื่องงานสถาปัตยกรรมคณะราษฎร รวมทั้งบทบาทของงานศิลปกรรมในทัศนะของรัฐบาลคณะราษฎร โดยที่งานทั้งสองประเภทต่างก็มีบทบาทสูงในการจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นรัฐพิธีขนาดใหญ่และเป็นงานรื่นเริงประจำปีในสมัยประชาธิปไตยที่สำคัญที่สุด และจัดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 แทนที่งานฤดูหนาวในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่จัดขึ้นในบริเวณวัดเบญจมบพิตร

เนื้อหาหลักในส่วนที่สามนั้นผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นถึงประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจ 3 ประเด็น ประเด็นแรกเป็นเรื่องสัญลักษณ์ทางการเมืองในอาคารงานฉลองรัฐธรรมนูญ ประเด็นที่สองเป็นเรื่องมรดกตกทอดจากงานฉลองรัฐธรรมนูญ ประเด็นที่สามเป็นเรื่องจุดจบของงานฉลองรัฐธรรมนูญ

ในประเด็นแรกนั้นผู้เขียนอธิบายว่ารัฐบาลคณะราษฎรได้จัดงานฉลองรัฐธรรมนูญขึ้นโดยมีเป้าหมายหลักในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ราษฎรรู้จักและเข้าใจความหมายของระบอบรัฐธรรมนูญและหลัก 6 ประการของคณะราษฎร ดังนั้นจึงได้กำหนดว่าอาคารต่างๆ ในงานจะต้องมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่สามารถสื่อถึงการสร้างความเข้าใจในระบอบรัฐธรรมนูญ โดยมีหลักเกณฑ์ในการออกแบบที่สำคัญสองประการ ประการแรกคือ ต้องแสดงให้เห็นผู้มาเกี่ยวข้องรู้สึกรักและเทิดทูนระบอบรัฐธรรมนูญ และประการที่สองคือ การโฆษณาเรื่องหลัก 6 ประการของคณะราษฎร

คณะผู้จัดงานได้ให้ความสำคัญกับการออกแบบร้านในงานอย่างมาก (ถึงแม้ว่าตัวอาคารจะมีลักษณะเป็นอาคารประเภทชั่วคราว) และได้จัดให้มีการประกวดแบบร้านขึ้นเพื่อมอบรางวัลให้กับร้านที่สามารถออกแบบอาคารให้มีความสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ที่กำหนดขึ้น กล่าวคือสามารถสื่อหรือเผยแพร่เรื่องรัฐธรรมนูญ และหลัก 6 ประการได้อย่างชัดเจนที่สุด

ในการจัดงานระยะแรกๆ นั้น สิ่งสำคัญที่ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุดคือ การจัดสร้างพลับพลาโถงเพื่อจัดแสดงพานรัฐธรรมนูญให้ประชาชนที่มาชมงานได้มีโอกาสทำความรู้จักกับรัฐธรรมนูญอย่างเป็นรูปธรรม ส่วนลักษณะโดยทั่วไปของร้านที่สร้างขึ้นในงานฉลองรัฐธรรมนูญในช่วงทศวรรษที่ 80 ซึ่งเป็นช่วงเวลาของความรุ่งโรจน์ของการจัดงานนั้น ร้านต่าง ๆ จะมีลักษณะแบบ “ศิลปกรรมแบบทันสมัย” และไม่ยึดติดกับงานแบบจารีตมากนัก แต่จะมีลักษณะร่วมกันที่สำคัญคือสัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญ ซึ่งจะต้องเป็นองค์ประกอบตกแต่งส่วนหนึ่งของอาคาร และยังคงสื่อถึงหลัก 6 ประการ เช่น การประดับด้วยเสา 6 ต้น หรือการออกแบบผังเป็นรูปหกเหลี่ยม เป็นต้น ดังนั้นรูปแบบร้านรวงต่าง ๆ จึงเป็นภาพสะท้อนที่แสดงให้เห็นถึงบริบททางการเมืองและสังคมในช่วงเวลาดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

สำหรับประเด็นเรื่องมรดกตกทอดจากงานฉลองรัฐธรรมนูญนั้น ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่าการจัดงานดังกล่าว ภายในงานมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างหลากหลาย และมีกิจกรรมบางอย่างที่ได้มีผลสืบเนื่องมาเป็นกิจกรรมสำคัญของสังคมไทยในสมัยปัจจุบัน เช่น การประกวดนางสาวไทย และการประกวดประณีตศิลปกรรม เป็นต้น

สำหรับงานประกวดประณีตศิลปกรรมนั้นถือเป็นงานสำคัญ เนื่องจากคณะราษฎรมีแนวคิดที่ว่างานศิลปกรรมเป็นเครื่องมือสำคัญทางการเมืองที่จะช่วยส่งเสริมความรักชาติ รักหน้าที่ พลเมือง และช่วยอบรมประชาชนให้หันเข้าสู่ระบอบการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญ ทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยเศรษฐกิจของชาติ

การประกวดประณีตศิลปกรรมนั้น หน่วยงานที่รับผิดชอบได้แก่กรมศิลปากร กิจกรรมนี้ได้สร้างความตื่นตัวในหมู่ศิลปินและนักเรียนศิลปะเป็นอย่างมาก และเป็นเวทีสาธารณะที่เหล่าศิลปินชั้นนำที่ทำงานแบบสมัยใหม่ได้ใช้เป็นเวทีแสดงฝีมือออกสู่สายตาสาธารณชน เช่น สิทธิเดช แสงหิรัญ สนั่น ศิลากรณี พิมาน มูลประมุข เป็นต้น ผลพวงสำคัญของการจัดประกวดประณีตศิลปกรรมในงานฉลองรัฐธรรมนูญก็คือการจัดการประกวดศิลปกรรมแห่งชาติซึ่งยังคงมีต่อมากระทั่งสมัยปัจจุบัน นอกจากนี้แล้ว ด้วยความตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของงานศิลปกรรมตลอดจนความประทับใจในผลงานของนักเรียนโรงเรียนประณีตศิลปกรรม จอมพล ป. ยังได้สนับสนุนให้ยกฐานะโรงเรียนประณีตศิลปกรรมในสังกัดกรมศิลปากรขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากรในปี พ.ศ. 2486 อีกด้วย

รัฐบาลคณะราษฎรได้เริ่มจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 และการจัดงานที่มีความสนุกสนานและยิ่งใหญ่ที่สุดนั้นอยู่ในระหว่างปี พ.ศ. 2476 - พ.ศ. 2483

อย่างไรก็ดี งานเลี้ยงที่ไม่เล็กรานั้นย่อมไม่มี และบทบาทของงานฉลองรัฐธรรมนูญก็เริ่มลดน้อยลงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2484 เนื่องจากเกิดสงครามโลก ในปี พ.ศ. 2485 เกิดน้ำท่วมใหญ่ในกรุงเทพฯ และปี พ.ศ. 2489 รัชกาลที่ 8 เสด็จสวรรคต จึงไม่ใช่เวลาที่เหมาะสมในการจัดงานรื่นเริง ต่อมาเกิดการรัฐประหารขึ้นในปี พ.ศ. 2490 เป็นการเริ่มต้นของกระแสอนุรักษ์นิยมในคณะรัฐบาล และถึงแม้ว่าจอมพล ป.พิบูลสงคราม จะได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2491 แต่คณะราษฎรก็มิได้อำนาจทางการเมืองเหมือนที่เคยมีมาแต่ก่อน

งานออกแบบร้านในงานฉลองรัฐธรรมนูญตั้งแต่ปี พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา มีลักษณะที่กลับไปหาจารีตนิยม อาคารมีลักษณะเป็นไทยประยุกต์มากขึ้นและไม่ให้การยกย่องสัญลักษณ์ ซึ่งผูกติดกับคณะราษฎรอีกต่อไป และเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2500 ก็เป็นการปิดฉากอำนาจทางการเมืองของคณะราษฎรโดยสมบูรณ์

หนังสือเรื่อง **คณะราษฎรฉลองรัฐธรรมนูญ : ประวัติศาสตร์การเมืองหลัง 2475 ผ่านสถาปัตยกรรม “อำนาจ”** เป็นหนังสือเล่มเล็ก ๆ ที่มีคุณภาพ ผู้เขียนนำเสนอกรอบในการศึกษางานสถาปัตยกรรมซึ่งสะท้อนบริบททางการเมืองและสังคมของประเทศไทยในช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่าน และที่จริงแล้วความนัยของหนังสือเล่มนี้อีกประการหนึ่งก็คือการทบทวนบทบาทของคณะราษฎร และโดยเฉพาะบทบาทของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย และโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านสถาปัตยกรรม ในช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมือง ด้วยเหตุที่จอมพล ป. ถูกมายาคติทางการเมือง สร้างภาพพจน์ให้เป็นลบลมาโดยตลอด โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับทัศนคติที่ปัญญาชนไทยมี ต่อนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งได้รับการยอมรับในทางที่เป็นบวกมากกว่า

ในการนำเสนอกรอบความคิดในการศึกษาดังกล่าว สิ่งที่น่าจะเป็นประโยชน์สำหรับ นักศึกษาระดับหลังปริญญาตรีก็คือ วิธีการในการนำเสนอสมมติฐานของผู้เขียน ซึ่งเริ่มจากการ ทบทวนในเรื่องของการประเมินคุณค่าของงานสถาปัตยกรรมคณะราษฎร และการทบทวนองค์ ความรู้ที่มีผู้ศึกษาไว้ก่อน จากนั้นผู้เขียนได้แสดงความเห็นโต้แย้งอย่างตรงไปตรงมาและมีความ ชัดเจน พร้อมทั้งนำเสนอสมมติฐานในการศึกษาที่มีกรอบความคิดแตกต่างออกไป ตามด้วยการนำ เสนอข้อมูลเพื่อเป็นการพิสูจน์สมมติฐานที่ผู้เขียนได้ตั้งขึ้น

อย่างไรก็ดี ข้อมูลที่ยังขาดความสมบูรณ์ในหนังสือเล่มนี้ก็คงจะยังมีอยู่บ้างในบางส่วน และโดยเฉพาะคำอธิบายภาพงานสถาปัตยกรรม เช่น ไม่มีคำอธิบายเรื่องโครงสร้างของอัฒจันทร์ สนามศุภชลาศัยเลย เป็นต้น แต่การขาดความสมบูรณ์ในข้อมูลที่ปรากฏอยู่บ้างก็ย่อมจะเป็นการ เปิดโอกาสและเป็นพื้นฐานในการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้ต่อไป